

SPANNING

EEN JAAR RUTTE: OVERMOED EN ONBEHAGEN

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 15, nummer 10, november 2013

EEN JAAR RUTTE: OVERMOED EN ONBEHAGEN

Het kabinet Rutte II is inmiddels een jaar onderweg, maar het is maar de vraag of het nog lang stand zal houden. Tiny Kox laat zien dat het allerm minst zeker is dat Rutte II 2014 zal overleven, want het heeft te maken met slechte waarderingscijfers en riskante verkiezingen en een aantal omstreden wetsvoorstellen staan voor de deur. Daarnaast ontbeert het kabinet de steun van een meerderheid in de Eerste Kamer. Ondanks het Herfstakkoord zal het steeds andere partijen nodig hebben om wetsvoorstellen aangenomen te krijgen.

In zijn pas verschenen boek *Gekaufte Zeit* analyseert socioloog Wolfgang Streeck de crisis van het democratisch kapitalisme. Hij plaatst de huidige fiscale, financiële en economische crisis in het kader van een langdurige neoliberale transformatie van het kapitalisme, waarbij sociale conflicten werden afgekocht met allerlei monetaire kunstgrepen, met als gevolg een enorme schuldenberg en een uitgeholde democratie.

Claire Jansen vergeleek voor *Spanning* het verkiezingsprogramma van de PvdA met haar stemgedrag tijdens het eerste jaar van Rutte II. Wat opvalt is dat er nauwelijks iets terecht is gekomen van de belangrijkste verkiezingsbeloften van de sociaal-democraten.

Dennis de Jong en zijn fractiemedewerker in het Europees Parlement, Bart Linssen, gingen voor *Spanning* na in hoeverre 'Brussel' Nederland verplicht om publieke diensten te privatiseren. Zij betogen dat Nederlandse regeringen de afgelopen decennia het braafste jongetje van de klas hebben willen zijn met het privatiseren van staatsbedrijven, terwijl de Europese Commissie het weliswaar aanmoedigde, maar niet verplichtte.

In zijn tweede bijdrage dit nummer gaat Tiny Kox als verkiezingswaarnemer van de Raad van Europa in op de politieke situatie in Rusland. Volgens

hem kan het nog alle kanten op met het land, zowel in positieve als in negatieve zin voor wat betreft democratie en mensenrechten.

Verder in *Spanning* pleit Ad Planken, voorzitter van Vereniging Basisinkomen, voor een onvoorwaardelijk basisinkomen voor iedereen. Volgens hem voorkomt dit plan dat mensen in armoede belanden en is het financieel haalbaar.

Socioloog Merijn Oudenampsen zet aan de hand van de politicologen Lijphart en Daalder uiteen hoe de Nederlandse bestuurscultuur in elkaar zit en roept links en specifiek de SP op om deze bestuurscultuur te leren begrijpen, om deze vervolgens te veranderen.

Arjan Vliegthart is in zijn recensie van *Tegen Verkiezingen* van David van Reybrouck kritisch op diens idee om in plaats van verkiezingen burgers door loting voor een korte periode aan te stellen. Hij betoogt dat niet zozeer de verkiezingen het probleem zijn als wel de geloofwaardigheid van politici.

Ronald van Raak bespreekt in het derde deel van 'Ons Kapitaal' Karl Marx. Marx leerde ons om mensen bewust te maken van de mogelijkheden om de samenleving te veranderen, zo stelt hij.

In het dertiende deel van 'Parels uit de Parlementaire Geschiedenis' staat de Algemene Kinderbijslagwet centraal. Een wet die na veel getouwtrek tot stand kwam en er uiteindelijk voor zorgde dat alle kinderen beneden de 18 jaar recht op kinderbijslag hadden.

In 'In ons straatje' bespreken Claire Jansen en Rob Molenkamp het pas verschenen rapport van het Rode Kruis over armoede in Europa, waaruit blijkt dat ook in Nederland armoede en ongelijkheid toenemen.

INHOUD

3

RUTTE II HAALT DE KERST, MAAR HET BLIJFT BEHELPEN

5

DE CRISIS VAN HET DEMOCRATISCH KAPITALISME

6

DE GEBROKEN BELOFTEN VAN DE PVDA NA ÉÉN JAAR RUTTE II

8

IN HOEVERRE VERPLICHT 'BRUSSEL' NEDERLAND OM PUBLIEKE DIENSTEN TE PRIVATISEREN?

10

HET KAN NOG ALLE KANTEN OP MET RUSLAND

12

EEN ONVOORWAARDELIJK BASISINKOMEN VOOR IEDEREEN

14

PASSIEVE DEMOCRATIE

16

VERKIEZINGEN OF LOTING

17

**ONS KAPITAAL 3
KARL MARX, PROFEET VAN DE ACTIE**

18

PARELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS 13

20

'IN ONS STRAATJE'

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Sebastiaan Veersma

Foto cover

Werry Crone / Hollandse Hoogte

RUTTE II HAALT DE KERST, MAAR HET BLIJFT BEHELPEN

Tekst: Tiny Kox

Kerst 2013 haalt het tweede kabinet van Mark Rutte wel, maar het jaar 2014 is vol gevaar. Met bar slechte waarderingscijfers, riskante gemeenteraads- en Europese verkiezingen en een groot aantal omstreden wetsvoorstellen voor de boeg. Plus een Eerste Kamer waar een meerderheid nog steeds geen gegeven is voor kabinetsvoorstellen, ondanks het Herfstakkoord.

Mark Rutte heeft er zojuist zijn derde premiersjaar opzitten. Al die tijd leidt hij een kabinet dat – uniek voor Nederlandse verhoudingen – niet op voorhand kan rekenen op voldoende steun in de Staten-Generaal. Zijn eerste kabinet, met het CDA, was afhankelijk van gedoogsteun van de PVV in de Tweede Kamer en de SGP in de Eerste Kamer. Zijn tweede regering heeft met VVD en PvdA wel een meerderheid in de Tweede Kamer, maar komt daarvoor acht zetels tekort aan de overkant van het Binnenhof. Rutte I kwam ten val toen de PVV in de Tweede Kamer de gedoogsteun introk. Rutte II leek Kerstmis 2013 niet te halen toen er geen meerderheid in de Eerste Kamer

te vinden was voor de begroting en het belastingplan van de regering voor 2014.

De SP-fracties in Tweede en Eerste Kamer hebben vanaf het moment dat Rutte II gevormd werd, gewezen op twee wezenlijke problemen voor het kabinet. Het eerste probleem is dat het kabinet eigenlijk niet kan omdat het vloekt met wat de kiezers in 2012 voorgehouden werd: een keus om linksom of rechtsom uit de enorme crisis te komen die sinds 2008 de samenleving beheerst. Het tweede probleem is het ontbreken van een meerderheid voor de regering in de Eerste Kamer. Wie problemen in de Eerste Kamer wil voorkomen, doet er wijs aan zaken te doen in de Tweede Kamer. 'De wet van Kox' meende de Volkskrant dat te moeten noemen. Eenvoudige politieke realiteitszin is wellicht een betere samenvatting.

De Staten-Generaal bestaan uit twee Kamers met gekozen volksvertegenwoordigers. De kans dat fracties aan de ene kant van het Binnenhof anders stemmen dan aan de andere kant, is klein. Ze worden immers aangestuurd door

één politiek programma en één politieke partij. Natuurlijk komt het voor dat het stemgedrag afwijkt. In dat geval is er bijna altijd sprake van voortschrijdend inzicht in de mate van kwaliteit, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid van het betreffende wetsvoorstel. Dan komt het voor dat een bijna voltallige Eerste Kamer haar zegen weigert te geven aan een voorstel dat in de Tweede Kamer door een ruime, soms zelfs unanieme meerderheid is aangenomen. Recente voorbeelden zijn het elektronisch patiëntendossier, de wet inzake de nationale politie en de Prostitutiewet. De eerste wet is na behandeling in de Eerste Kamer in de prullenmand verdwenen, de tweede wet is en de derde wet wordt ingrijpend aangepast aan de wensen van de Senaat, met instemming van de Tweede Kamer. Niets aan de hand in het vaderland, als de Eerste Kamer haar heroverwegingstaak op deze manier uitvoert. Ook niet voor een kabinet. Maar heel anders ligt het wanneer het kabinet plannen wil doordrijven waarvoor in de Tweede Kamer alleen politieke steun van coalitiepartijen is, die in de Senaat een minderheid vormen. Dan wordt de Eerste Kamer één grote bananenschil.

Dat bleek toen in oktober de aanneming van herziening van de pensioenwetgeving door een ruime meerderheid van de Eerste Kamer werd verhinderd. Hier was het kabinet willens en wetens voorbijgegaan aan het feit dat het voorstel in de Tweede Kamer alleen de politieke steun had van VVD en PvdA terwijl andere fracties er met goede inhoudelijke argumenten tegen waren. Alle politieke druk van de regering op de Senaat ten spijt, hield de Eerste Kamer de rug recht. Na een urenlang debat gooiden de staatssecretarissen Weekers (VVD) en Klijnsma (PvdA) de handdoek in de ring nadat ik had vastgesteld: 'De boodschap is echt duidelijk, u neemt deze wet mee naar het kabinet en komt er in deze vorm hier nooit meer mee terug.' Zo geschiedde en sindsdien zit het kabinet met een miljardengat in zijn meerjarenbegroting. Deze gebeurtenis in de Eerste Kamer vond plaats pal nadat de Algemene Beschouwingen in de Tweede Kamer doodgelopen waren. Daardoor werden Rutte en de zijnen eindelijk gealarmeerd. Het radeloze kabinet sloeg alsnog, ogenschijnlijk met de pet in de hand, aan het onderhandelen met oppositiefracties in de Tweede Kamer.

De spoeling was echter dun. De PVV wilde – in de woorden van Wilders – het kabinet nog geen kruimel geven. Wilders wordt alleen blij als het kabinet valt en tot dan vallen er met hem geen zaken te doen (tenzij het maatregelen tegen migranten betreft). Het CDA heeft inmiddels een positie rechts van de VVD betrokken, wil nog meer bezuinigen en nog minder overheid – en haakte daarom ook af. De SP wilde praten mits er een serieuze ombuiging mogelijk was van een bezuinigings- naar een investeringsbegroting. Daar zat het kabinet echter niet op te wachten, hoorde SP-leider Roemer van de minister van Financiën Dijsselbloem. Die hield onverkort vast aan de kabinetseis dat er zes miljard extra bezuinigd moet worden in 2014. Daarop hakte Emile Roemer de knoop door en hij noemde verder onderhandelen zinloos, gezien de fundamentele verschillen tussen kabinet en SP wat betreft de aanpak van de crisis.

Nadat ook de Partij voor de Dieren, 50Plus en in een later stadium GroenLinks afhaakten, resteerde er slechts het trio D66, ChristenUnie en SGP voor het kabinet om zaken mee te doen. Het trio komt opgeteld aan acht zetels in de Eerste Kamer. Met de zetels van VVD (16) en PvdA (14) net genoeg voor de kleinst mogelijke meerderheid in de Senaat, 38 van de 75 zetels. Dat gaf de drie oppositiepartijen de kans her en der wensen ingewilligd te krijgen in ruil voor steun aan de begroting 2014. D66 kreeg naar het zich liet aanzien 600 miljoen meer voor onderwijs, ChristenUnie en SGP werden verleid met minder bezuinigingen op gezinnen met kinderen en samen werden zij getraakteerd op een half miljard lagere lasten dan gepland voor hogere inkomens.

Dat bij elkaar was voldoende voor het kabinet om het drietal over de streep te trekken en de kans op een zalige kerst weer reëel te maken, zo bleek tijdens de Algemene Beschouwingen in de Eerste Kamer. Het Herfstakkoord wordt ook daar welwillend ontvangen door D66, ChristenUnie en SGP. Als zodanig is het een goede zaak dat de regering eindelijk zaken heeft gedaan in de Tweede Kamer om problemen in de Eerste Kamer te voorkomen. Wij roepen dat al een jaar lang. Maar gebleken is ook dat het over een eenmalig akkoord gaat tussen kabinet en zijn 'meest geliefde oppositiepartijen' (Dijsselbloem). De Eerste Kamerfracties van D66, ChristenUnie en SGP maakten duidelijk zich niet gebonden te voelen aan méér dan instemming met de zes miljard extra bezuinigingen in 2014.

Dat betekent dat heel wat heikele kwesties open blijven. Zoals het plan om tot grotere provincies en gemeenten te komen, de decentralisatie van thuiszorg en jeugdzorg, de invoering van de Participatiewet, het voorgenomen leenstelsel in het onderwijs, verdere verlaging van de ontwikkelingshulp, criminalisering van illegaliteit, en het bemoeilijken van de toegang tot recht en rechtshulp. Over het eerste plan (bestuurlijke hervorming) heeft de Senaat al twee moties van de SP aangenomen die eerst visie eisen voordat over hervorming kan worden gesproken. Over het laatste plan (toegang tot recht en rechtshulp) nam de Eerste Kamer een SP-motie aan, die maatregelen verbiedt totdat het kabinet zijn plannen heeft voorzien van een visie die toegang tot recht en rechtshulp ook in de toekomst garandeert. Over ontwikkelingshulp heeft de Eerste Kamer eerder een motie van de SP aangenomen die geleidelijk herstel verlangt van de norm van 0.7 procent van het bbp. Dat botst met het voorstel van het kabinet in de begroting 2014 om de hulp nog verder te verlagen.

Het zijn allemaal zaken die door het kabinet tot essentiële beleidsbestanddelen zijn verklaard, maar waarover zeker in de Eerste Kamer nog gestreden zal moeten worden. Dat premier Rutte dat nu terdege beseft, bleek uit zijn verzuchting tijdens de Algemene Beschouwingen: 'De 75 senatoren zijn vrij hun eigen afwegingen te maken en het kabinet zal daarom moeten blijven knokken voor een meerderheid in dat deel van de Staten-Generaal.' De kerst haalt zijn kabinet wel. Maar 2014 is vol gevaar, met slechte waarderingcijfers, riskante raads- en Europese verkiezingen en een groot aantal omstreden wetsvoorstellen voor de boeg.

DE CRISIS VAN HET DEMOCRATISCH KAPITALISME

Tekst: Tijmen Lucie

In *Gekaufte Zeit, die vertragte Krise des demokratischen Kapitalismus* (Gekochte tijd, de uitgestelde crisis van het democratisch kapitalisme) legt Wolfgang Streeck de wortels van de huidige financiële, fiscale en economische crisis bloot. Hij plaatst die in de context van een langdurige neoliberale transformatie van het kapitalisme vanaf de jaren zeventig.

In *Gekaufte Zeit* analyseert Streeck, hoogleraar sociologie en directeur van het *Max Planck Institut für Gesellschaftsforschung* in Keulen, de wijze waarop de spanning tussen kapitalisme en democratie zich in de afgelopen vier decennia gemanifesteerd heeft en de conflicten tussen staten, regeringen, kiezers en kapitaalbelangen die daaruit voortgekomen zijn.

GEKOCHTE TIJD

Het boek is een bewerking van de Adorno-lezingen die hij in 2012 hield. Vernoemd naar Theodor Adorno (1903-1969), de beroemde voorman van de *Frankfurter Schule*, een verzamelaar voor sociologen en filosofen verbonden aan het *Institut für Sozialforschung*, die maatschappijkritiek bedreven vanuit een neomarxistische optiek. Adorno legde de basis voor het idee dat het kapitalisme op zijn laatste benen liep, het zogeheten 'laatkapitalisme'. Dat was in de jaren zeventig, toen de economie stagneerde als gevolg van de oliecrisis en overal in de westerse wereld grote stakingen uitbraken. Het naoorlogse huwelijk tussen kapitalisme en democratie kwam steeds meer onder druk te staan. Het democratisch kapitalisme leek zijn legitimiteit verloren te hebben en de Frankfurter Scholers voorzagen een nieuwe maatschappelijke

lijke ordening, hoewel zij niet goed wisten hoe die eruit zou zien. Dat was een misvatting, het kapitalisme bleek weerbarstiger dan gedacht. Tot in 2008 de financiële zeepbel uit elkaar spatte en we met een enorme schuldenberg bleken te zitten. Volgens Streeck, die zich liet inspireren door de crisistheorieën van de Frankfurter Schule van eind jaren zestig, begin jaren zeventig, heeft het kapitalistisch systeem kunnen voortbestaan door voortdurend tijd te kopen. Telkens weer werden sociale conflicten afgekocht door verschillende monetaire kunstgrepen toe te passen. In de jaren zeventig via zeer hoge inflatie, in de jaren tachtig via snel oplopende staatsschulden en in de jaren negentig via financialisering en daarmee samenhangende groei van private schulden. Streeck stelt dat we nu wel zo'n beetje door onze mogelijkheden heen zijn om een systeemcrisis uit te stellen en af te kopen. Alleen de centrale banken kunnen nog tijd kopen door onbeperkt geld in de economie te pompen, maar het is de vraag hoe lang dat nog zal werken.

EUROPA

In het laatste deel van *Gekaufte Zeit* komt Streeck te spreken over Europa. Hij ziet de toekomst van het continent somber in, want het naoorlogse huwelijk tussen kapitalisme en democratie begint grote barsten te vertonen. Steeds meer cruciale economische beslissingen worden genomen door niet democratisch gekozen instanties. 'Neem de Europese Centrale Bank, Mario Draghi hoeft zich niets, maar dan ook niets aan te trekken van hoe de Duitsers of de Fransen zich straks bij de stembus uitspreken. Hij doet gewoon wat hij wil. Of denk aan het Europees Hof. Ook dat hoeft zich tegenover niemand te verantwoorden. Hetzelfde geldt als regeringsleiders telkens bij elkaar komen en besluiten nemen. Zo ontnemen ze parlementen hun macht. En het gaat maar door!' Zo vat Streeck het democratisch gebrek van de

neoliberale Europese Unie in een interview met de Groene Amsterdammer samen.

AANBEVELINGEN

De vraag is nu hoe de 'Europese liberaliseringsmachine' gestopt kan worden. Streeck doet hiertoe aan het eind van zijn boek vier aanbevelingen. Het meest verregaand is zijn eis om alle schulden die in een bepaald jaar niet terugbetaald kunnen worden kwijt te schelden. Een tweede voorstel is een combinatie van strenge regulering van de financiële sector, economische groei en een beetje inflatie, waarmee landen als Groot-Brittannië na de Tweede Wereldoorlog hun schuldenberg wisten te bedwingen. Een derde idee is om het staatsbankroet niet als rampscenario te zien, maar als dreigmiddel in te zetten tegen de banken.

Zijn laatste voorstel is om als burgers massaal in opstand te komen. Alleen dan kunnen volgens Streeck net als in de decennia na de Tweede Wereldoorlog nieuwe sociale hervormingen worden afgedwongen.

Wolfgang Streeck
Gekaufte Zeit. Die vertragte Krise des demokratischen Kapitalismus
Uitgeverij: Suhrkamp
ISBN: 9783518585924
Prijs: € 24,95

ONDER HET JUK VAN DE VVD

DE GEBROKEN BELOFTEN VAN DE PVDA NA EEN JAAR RUTTE II

Tekst: Claire Jansen Foto: Sander van Oorspronk

Een jaar na het aantreden van Rutte II kunnen we een eerste balans opmaken over de machtsverhoudingen in het kabinet. Elders in deze *Spanning* taxeert Tiny Kox het Herfstakkoord. In deze bijdrage staan we stil bij het stemgedrag van de PvdA in verhouding tot haar verkiezingsprogramma. Wat opvalt: van de belangrijkste beloften hebben de sociaaldemocraten maar weinig kunnen realiseren.

‘Wordt het een land waarin het ieder voor zich is, waar de overheid zich terugtrekt en waarin de krachten van de markt ondanks de harde lessen uit de afgelopen jaren alle ruimte krijgen? Of een land waarin we elkaar sterker maken, waarin we gezamenlijk de publieke voorzieningen opbouwen en zo iedereen de kans bieden het beste uit zijn of haar leven te halen?’

Deze woorden sprak Diederik Samsom op 24 maart 2012 in de Tweede Kamer, na de val van het kabinet Rutte I. Volgens Samsom was het genoeg geweest met het beleid van Rutte. Volgens de nieuwe leider van de PvdA stond ons land op een tweeksprong: verder gaan met Rutte, of sociaal uit de crisis komen. Voorafgaand aan de verkiezingen voerde de PvdA een linkse campagne met het voornemen om iets te veranderen aan ‘twee jaar rechts rotbeleid’. Direct na de verkiezingen koos Samsom, tot verrassing van velen, toch voor een regering met Rutte.

STEMGEDRAG

Wat heeft deze samenwerking het eerste jaar nu voor de PvdA en Nederland opgeleverd? Uit het stemgedrag van de PvdA blijkt dat de partij veel van de eigen voornemens het afgelopen jaar heeft moeten loslaten. Steeds weer stemt de PvdA moties weg die zij op basis van het eigen verkiezingsprogramma eigenlijk zou moeten steunen. Een overzicht.

Loon en werk

Uit de verkiezingscampagne kwam in 2012 naar voren dat de PvdA zich wilde inzetten voor een betere verdeling van de welvaart onder werkend Nederland. De inkomensverdeling moest eerlijker, bonussen moesten aan banden worden gelegd en de werkloosheid diende verminderd te worden. De PvdA hield zich echter helemaal niet aan de voornemens om, onder andere, een verplichte werkvergunning voor Bulgaarse en Roemeense werknemers en een cao in de sociale werkvoorziening te behouden. Een voorstel waarin de Kamer werd opgeroepen de hoogte en duur van de WW-uitkering niet te beperken kon niet op de steun van de PvdA rekenen.¹ Terwijl in het programma duidelijk staat dat de partij de hoogte en duur van de WW gelijk wil

houden. Andere voorstellen die de beperkingen op de WW proberen tegen te gaan werden door de PvdA ook afgeschoten.²

Banken en bonussen

Dat exorbitante beloningen en bonussen aan banden gelegd moesten worden daar was de PvdA, evenals veel andere partijen tijdens de verkiezingen, van overtuigd.

‘Stop de perverse bonussencultuur, splits de zakenbanken, creëer nutsbanken, rust niet totdat de financiële sector ophoudt om met roekeloos gedrag onze collectieve welvaart op het spel te zetten’, sprak Samsom nog in zijn congres toespraak voor de verkiezingen. Voorstellen die de exorbitante beloningen bij onder andere staatsgesteunde banken aan banden probeerden te leggen werden echter, verrassend genoeg, weggestemd.³ Verkapte bonussen (bijvoorbeeld bij de NS) worden niet aangepakt.⁴ Dat voor gouden handdrukken geen ruimte meer mag zijn⁵, lijkt nu niet meer zo logisch als direct na de val van Rutte I. Moties over het verbieden van vertrekpremies, het aan banden leggen van topinkomens en sterkste schouders die de zwaarste lasten dragen bij sparen en beleggen werden allen verworpen.⁶ Een financiële sector die het bonusdenken achter zich laat en dienstbaar is aan de reële economie⁷, is niet bepaald gerealiseerd. ‘ABN Amro gaat niet naar de beurs’,⁸ zo stelde de PvdA in het verkiezingsprogramma. Een jaar na aantreden is de beursgang van deze bank echter al aangekondigd en gepland voor begin 2015.

Onderwijs en zorg

In zijn congres toespraak sprak Samsom warme woorden over het onderwijs: ‘Die duurzame economie komt er niet zonder investeringen in onderwijs... Wie vooruitgang mogelijk wil maken, moet in onderwijs investeren. Ook als het financieel tegenzit.’⁹ Een duidelijke boodschap.

Toch werd een voorstel waarin verschillende partijen de regering verzochten om de nullijn in het onderwijs te schrappen door de PvdA klakkeloos weggestemd¹⁰, terwijl PvdA in de campagne sterk verdedigde dat de nullijn voor leraren onmiddellijk van tafel moest. En er zijn meer voorbeelden. Zo werd er gestemd tegen het beperken van schaalvergroting in het onderwijs en tegen het behoud van de ov-studentenkaart terwijl deze ov-kaart eerder volgens de PvdA zelfs voor mbo-studenten moest worden ingevoerd.¹¹

Tijdens de campagne was ook zorg een geliefd onderwerp bij de PvdA. De gezondheidsverschillen tussen arm en rijk,

Diederik Samsom, fractievoorzitter van de PvdA.

hoog- en laagopgeleid nemen toe, stelde Samsom, en marktwerking biedt hierop geen antwoord. Integendeel: het vergroot de tweedeling in de zorg en drijft de kosten enkel verder op door onnodige volume groei.¹² Toch werden voorstellen om bepaalde zorginstellingen niet vrij te geven aan de marktwerking weggestemd.¹³

Voorstellen voor aanpassing van het eigen risico en het zorgstelsel (zodat mensen niet om financiële redenen afzien van zorg) werden moeiteloos door de PvdA van de hand gewezen.¹⁴ Dat op gezondheid geen financiële drempel mag liggen is nu opeens geen principekwestie meer, zoals in het programma staat te lezen.

Defensie

Ook op defensie is de koers van de PvdA weinig standvastig. Op verschillende punten wijkt de PvdA sterk af van het verkiezingsprogramma. Zo wordt de Nederlandse kerntaak met de daarbij opgeslagen tactische kernwapens niet afgestoten¹⁵, waar dat volgens het verkiezingsprogramma nog wel de bedoeling was. Nu Samsom samenwerkt met Rutte liggen de prioriteiten blijkbaar anders en is de opslag van kernwapens geen probleem meer.

En dan is er nog de JSF. In juli 2012 schreef Angelien Eijnsink nog: 'De Partij van de Arbeid wil dat Nederland uit het project voor de Joint Strike Fighter (JSF) stapt. Het project is te duur en toezeggingen worden niet nagekomen. Het levert meer op als je stopt. We willen dit risico niet meer voor onze rekening nemen.' Toch werd in december een motie waarin de regering werd gevraagd om alternatieven voor de JSF te onderzoeken door de PvdA van de hand gewezen.¹⁶ Inmiddels heeft de partij besloten de aanschaf

van de JSF niet te blokkeren en is het vrijwel zeker dat de JSF er komt.

Investeren en bezuinigen

PvdA-woordvoerder Financiën Henk Nijboer sprak over samen investeren in plaats van keihard saneren vanuit Den Haag. Plasterk stelde dat de verstandige weg uit de crisis voert langs het pad van de structurele hervormingen, en het versterken van de economie. Dus niet langs het pad van rabiante bezuinigingen in 2013, die de recessie alleen maar verheven.¹⁷ Die rabiante bezuinigingen lijken op dit moment wél door te gaan. Het beeld dat tijdens de campagne naar voren kwam was wel anders. Samsom: 'De eenzijdige bezuinigingsagenda is failliet, politiek failliet, economisch failliet en sociaal failliet.'¹⁸

In het verkiezingsprogramma pleitte de PvdA voor een nieuw groeipact, een meer structureel begrotingsevenwicht en een weg uit de crisis waarmee we niet de laatste lucht uit de economie persen. Toch werd een voorstel waarin de regering werd verzocht om geen aanvullend pakket van 4,3 miljard op te nemen in het stabiliteitsprogramma, verworpen. Ook een motie die het kabinet verzoekt af te zien van de 6 miljard bezuinigen en te investeren in de economie werd door de PvdA weggestemd.

NEDERLANDER STERKER EN SOCIALER?

Een jaar na haar aantreden, blijkt dat de PvdA tal van de verkiezingsbeloften niet waar heeft kunnen maken. Ook de retoriek is veranderd. Samsom heeft het nu, samen met andere partijleden, steeds vaker over het sluiten van compromissen. Hij voert, zegt hij, een beleid uit dat draagvlak heeft.¹⁹ Dat dit beleid onder de bevolking geen draagvlak heeft en indruist tegen de eerder uitgestippelde koers lijkt niet uit te maken. Een sterk en sociaal Nederland is na een jaar regeringsdeelname van de PvdA bepaald niet dichterbij gekomen.

1 PvdA stemde tegen de motie: 33410 0035

2 Motie: 33400 0031 XV

3 Motie: 33532 0009

4 Motie: 22026 0416

5 Verkiezingsprogramma PvdA, blz 70

6 Motie: 30597 0319, 30597 0351, 33402 0030

7 Diederik Samsom tijdens verantwoordingsdebat, 24 mei 2012

8 PvdA verkiezingsprogramma, blz 13

9 Toespraak Samsom bij presentatie plannen voor de toekomst van Nederland, 10 maart 2012

10 Motie: 27923 0158

11 PvdA verkiezingsprogramma, blz 16

12 Toespraak Samsom bij presentatie plannen voor toekomst Nederland, 10 maart 2012

13 Motie: 29248 0247

14 Motie: 29689 0443, 296890442

15 Motie: 33400 0062 V

16 Motie: 33400 0031 X

17 Bericht PvdA-website, Ronald Plasterk, 20 maart 2012

18 Diederik Samsom, verantwoordingsdebat, 24 mei 2012

19 Samsom, Buitenhof, 27 november 2013

IN HOEVERRE VERPLICHT 'BRUSSEL' NEDERLAND OM PUBLIEKE DIENSTEN TE PRIVATISEREN?

Tekst: Bart Linssen en Dennis de Jong

Als SP zijn we altijd heel kritisch geweest over de privatisering van nutsvoorzieningen. Steeds meer mensen zijn het met ons eens. De regering is daar ongevoelig voor: het moet immers van 'Brussel'. Maar is dat wel zo? Het antwoord op die vraag is genuanceerd.

Onlangs vroeg een columnist zich af waarom er toch zoveel kritiek is op de privatisering van publieke voorzieningen. Als internet een paar decennia eerder was uitgevonden, zouden we nu waarschijnlijk een staatskabelbedrijf hebben gehad. Dat zou toch te gek voor woorden zijn? Maar waarom eigenlijk? Zijn we nu echt zoveel beter af met de aanbiedingen van de paar private kabelbedrijven die in Nederland actief zijn? Zitten we te wachten op het vergelijken van al die ingewikkelde producten? En is de kwaliteit nu zoveel beter dan wanneer we via ons parlement allemaal directe zeggenschap hadden gehad over de kabel?

Vaak worden de woorden 'liberalisering' en 'privatisering' door elkaar gehaald. Met liberalisering wordt bedoeld dat een dienst moet worden gezien als dienst van algemeen economisch belang en dat het dus voor marktpartijen mogelijk moet zijn die dienst te leveren. Een geliberaliseerde dienst maakt een einde aan de mogelijkheid een staatsbedrijf vanuit de overheid te ondersteunen. Dat bedrijf mag namelijk niet worden bevoordeeld ten opzichte van private aanbieders. Liberalisering vereist echter niet privatisering, dat wil zeggen het ontmantelen van het staatsbedrijf en het overlaten van de dienst aan louter private aanbieders. Nederlandse regeringen hebben dit in de afgelopen decennia flink door elkaar gehaald en zijn, als beste jongetje uit de klas, hard aan de slag gegaan met privatiseren – terwijl Brussel alleen vroeg om liberalisatie. Tegelijkertijd is de Europese Commissie, onder invloed van de lobby van grote bedrijven, natuurlijk wel degelijk voorstander van privatisering. Dat blijkt onder meer uit de agressiviteit van de Commissie jegens staatsbedrijven: minutieus wordt onderzocht of die geen bevoorrechte positie genieten. Bovendien laat de Commissie als lid van de trojka geen kans onbenut om in zwakke eurolanden privatisering van nutsvoorzieningen door te drukken. Dat geldt zelfs voor de drinkwatervoorziening in die landen. De Europese Commissie heeft dus wel degelijk boter op het hoofd.

PRIVATISERING IN NEDERLAND

Plannen om Nederlandse staatsbedrijven te privatiseren werden allereerst uitgedacht in het kabinet-Lubbers I, dat in 1982 aantrad. Het doorlichten van alle staatsvoorzieningen en -activiteiten, met als doel het onderzoeken van de mogelijkheden tot privatisering, was een van de zes grote operaties die deze regering doorvoerde, zogenaamd onder

druk van de toenmalige economische crisis. Naast wat extra geld in de staatskas waren het CDA en de VVD van mening dat privatisering zou leiden tot efficiëntere en goedkopere diensten, en meer ruimte zou bieden aan innovatie.

Pas tijdens Lubbers III begon men in te zien dat privatiseren ook nadelen had. Dit kwam bijvoorbeeld naar voren toen de privatisering van het loodswezen leidde tot een privaat monopolie en kostbaarder uitpakte dan gepland. Men had gehoopt dat markten vanzelf zouden ontstaan wanneer een staatsbedrijf was geprivatiseerd, maar dat bleek geenszins het geval. Kok zette daarom het werk van Lubbers door onder het motto 'eerst liberaliseren, dan privatiseren'. Nationale toezichhouders, zoals de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) moesten in de gaten houden dat er echte concurrentie zou plaatsvinden en geen kartels of monopolies zouden ontstaan. Om de kwaliteit van de diensten te controleren, werd er bovendien een stelsel van 'planning en control' uitgedacht dat vele ambtenarenbanen opleverde en de nodige bureaucratie. Het principe van privatisering bleef echter onder Kok (en later onder Balkenende en natuurlijk onder Rutte) het leidend beginsel voor de opeenvolgende kabinetten.

DE EFFECTEN VAN PRIVATISERING

Het rapport dat de onderzoekscommissie van de Eerste Kamer in 2012 uitbracht over de effecten van privatisering in Nederland, is vernietigend. Volgens het rapport was er een gebrek aan consistent en doordacht beleid. Dit heeft geleid tot verzelfstandigingen die door de Algemene Rekenkamer worden gekarakteriseerd als 'wildgroei'. Bovendien is de democratische controle van het parlement verzwakt. Nu de overheid niet meer direct verantwoordelijk is voor de uitvoering van diensten die het publiek – terecht – blijft zien als nutsvoorzieningen, heeft het parlement minder controle mogelijkheden. Vaak blijft de overheid wel verantwoordelijk voor de kwaliteit van die voorzieningen, die in contracten met de bedrijven wordt vastgelegd. Als er iets misgaat, kan de overheid echter weinig doen. Alleen als de contracten helder zijn en schadevergoeding, c.q. ontbinding bij wanprestatie goed zijn geregeld, kan de overheid optreden. Veel vaker hoor je echter dat de overheid helaas niet kan ingrijpen. Daarnaast heeft de controle op de kwaliteit van de diensten nog een nadeel: terwijl de overheid minder kennis in huis heeft, moeten de ambtenaren wel kunnen controleren. Dat gaat slecht samen, nog los van de vraag hoe je bij een krimpende overheid zorgt voor voldoende personeel. Zo is de kwaliteit van Rijkswaterstaat achteruit gehold, enkel door de ideologische drang de overheid kleiner te maken. Om al deze redenen raadt het rapport de wetgever aan dat het 'tot een bredere afweging van publieke belangen moet komen, specifiek per sector.' En net zo belangrijk: 'Markten ontstaan immers niet vanzelf en publieke belangen moeten worden beschermd.'

DE ROL VAN 'BRUSSEL'

Eind jaren tachtig werd de druk uit Brussel om markten te liberaliseren steeds groter. De Ronde Tafel van Industriëlen (zeg maar de multinationals) in Europa was erin geslaagd een plan door te drukken dat voorzag in de oprichting van een Europese binnenmarkt die niet alleen de nationale markten van de lidstaten met elkaar zou verbinden, maar ook een directe aanval inhield op de publieke voorzieningen. De Commissie zou scherper gaan letten op steun aan staatsbedrijven voor diensten die ook door private bedrijven zouden kunnen worden uitgevoerd. Daarnaast werd er in de loop van de tijd een aantal sectorspecifieke Europese wetten uitgevaardigd waarin expliciet werd voorzien in liberalisering: dit betrof met name de telefonie, de post, de energievoorziening en delen van het openbaar vervoer. Bij sommige voorzieningen wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen de infrastructuur en de dienst. Zo moet het energienet gescheiden worden van de levering van elektriciteit zelf. Het net kan een staatsmonopolie blijven, maar de levering van elektriciteit moet worden geliberaliseerd. Hetzelfde geldt voor het spoor: de openbaar-vervoersdienst moet worden geliberaliseerd, maar de infrastructuur niet. Nederland is hierbij steeds verder gegaan dan andere landen. Zo werden bij het spoor niet alleen de financiën van NS en ProRail uit elkaar gehouden (de eis van Brussel), maar werden dit zelfs twee van elkaar onafhankelijke bedrijven. Ook werden de energiebedrijven Nuon en Essent rap verkocht, terwijl Brussel daar niet toe verplichtte. Frappant is dat Nuon werd verkocht aan het Zweedse Vattenfall, nota bene een staatsbedrijf.

Het is overduidelijk dat Brussel steeds meer voorzieningen ziet als 'dienst van algemeen economisch belang'. Als er geen specifieke wetgeving voor een sector is gemaakt, geldt de regel dat als ergens in Europa een dienst door private partijen wordt gerund, de overheid met goede argumenten moet komen waarom een dienst geen dienst van algemeen economisch belang zou zijn. Er bestaan bovendien lijsten, die overigens steeds worden aangepast. De trend is duidelijk: wat voorheen louter publiek was, wordt door de Europese Commissie eerst stilletjes en daarna steeds luider gezien als dienst die ook door private partijen gedaan kan worden. Denk aan het beheer van gevangenissen of, zoals recentelijk door de Commissie gesteld, sommige onderdelen van onze sociale zekerheid. Je kunt de verstrekking van uitkeringen, onder duidelijk omschreven voorwaarden, toch ook door bedrijven laten doen? Niets is de Commissie te gek. Grote bedrijven hebben immers nooit genoeg: zij moeten altijd maar groeien en zijn altijd op zoek naar nieuwe 'markten', ook als dat ten koste gaat van de kwaliteit van nutsvoorzieningen.

Kort gezegd: Nederland loopt voorop bij privatisering, maar handelt daarbij zeker in de geest van 'Brussel'.

TOEKOMSTIGE ONTWIKKELINGEN

De laatste jaren heeft de Europese Commissie er veel macht bij gekregen. Door de invoering van het zogeheten economisch bestuur kan de Commissie 'aanbevelingen' doen, als er sprake is van 'macro-economische onevenwichtigheden'. Bovendien maakt de Commissie deel uit van de trojka die zwakke eurolanden voorschrijft wat te doen.

De Commissie legt zowel bij het economisch bestuur als in haar werk als lid van de trojka veel nadruk op een kleine, efficiënte overheid. Daarmee wordt de druk op de nationale regeringen opgevoerd om zoveel mogelijk diensten te privatiseren. De verkoop ervan levert immers geld op en daarmee kan de staatsschuld worden verkleind. Het beleid in landen als Portugal en Griekenland is wat dat betreft tekenend: onder grote druk van de Commissie worden daar overhaast allerlei overheidsbelangen van de hand gedaan. Het gaat dan niet alleen om randvoorzieningen als een staatsloterij, maar ook om publieke vervoersbedrijven, vliegvelden en zelfs om de watervoorziening. Voor die landen is dat helemaal niet voordelig, want de kopers weten heel goed dat de landen onder (tijds)druk staan om te verkopen. Iedereen weet dat je bij gedwongen verkoop geen goede prijs krijgt. Maar de trojka drukt het toch door. Daar zit ongetwijfeld een plan achter. Als bijvoorbeeld de drinkwatervoorziening in Griekenland door private partijen wordt gedaan, dan wordt het voor andere lidstaten moeilijker vol te houden dat deze dienst geen economisch belang vertegenwoordigt. De stap naar liberalisering is dan vaak alleen nog een kwestie van tijd, ook al hebben we in het Europees Parlement de Commissie onlangs nog gedwongen hier pas op de plaats te maken. Lidstaten zijn uitdrukkelijk niet verplicht de drinkwatervoorziening te privatiseren.

Zeker via het economisch bestuur kan de Commissie lidstaten dwingen publieke voorzieningen te privatiseren, als dit helpt om de staatsschuld tegen te gaan. De Commissie komt echter ook nog steeds met voorstellen voor verdere liberalisering op deelgebieden. Zo stelt de Commissie voor het binnenlandse personenvervoer per spoor geheel te liberaliseren. Daarvoor zou Nederland bijvoorbeeld in vier delen moeten worden opgeknipt met vier verschillende aanbieders in iedere regio. Een idioot plan, want het spoor is zelfs met alleen de NS op de hoofdlijnen al zorgenvol genoeg. Omdat het betrokken wetsvoorstel, ook in het EP, op veel kritiek kan rekenen, probeert de Commissie ondertussen de druk ook op te voeren via een steeds strengere controle op vermeende staatssteun. Zo zijn onlangs zowel het Energieakkoord als de oplossing voor het wegvallen van de Fyra onderzocht door de Commissie.

Opvallend is dat de druk voor liberalisering in Brussel vooral vanuit de Europese Commissie komt, hoewel rechtse regeringen er natuurlijk graag aan meewerken. Juist de Commissie staat echter zwaar onder druk van de lobby van grote bedrijven. Alweer een argument om de Commissie te kortwieken, zoals ook staat in onze Kaderkrant over Europa: 'Ontneem de Commissie het recht om voorstellen in te dienen en laat ons weer de baas zijn over onze eigen publieke voorzieningen. Als we dan ook nog verlost kunnen worden van rechtse kabinetten, zoals het kabinet-Rutte, ontstaat er weer ruimte voor echte nutsvoorzieningen waar we via ons nationale parlement weer zelf over gaan. Dan hoeven we bovendien ook niet meer al die complexe 'aanbiedingen' van private bedrijven door te ploegen. Een mooi vooruitzicht, en, als de kiezer het wil, zeker mogelijk.'

HET KAN NOG ALLE KANTEN OP MET RUSLAND

Tekst: Tiny Kox Foto: Archief Tiny Kox

Het Nederland – Ruslandjaar is geen succes. De bemanning van een Nederlands Greenpeaceschip in Russische gevangenschap, een gearresteerde Russische diplomaat en een gemolesteerde Nederlandse diplomaat, Nederlandse acteurs die protesteren tegen het homofobe klimaat in Rusland en een Russische president die hier honend wordt verwelkomd door demonstranten in gezelschap van de burgemeester van Amsterdam. Hoe vergaat het de Russen ondertussen?

Najaar 2013, Moskou. Achter het Witte Huis – zetel van de regering van het grootste land van de wereld – vind ik een nagemaakte barricade met bloemen, fotoportretten en krantenberichten eromheen. Een herinnering aan de veldslag die hier twintig jaar geleden werd uitgevochten en aan honderden Russen het leven kostte. Toen botsten de Russische president Jeltsin en het Russische parlement hier frontaal op elkaar. De president probeerde zijn dwarsliggende parlement naar huis te sturen om zijn spectaculaire privatiseringsplan van de kort daarvoor ineengestorte Sovjet-Unie door te kunnen zetten. Daarop zette het parlement de president af. Grondwettelijk was hij niet bevoegd het parlement weg te sturen. Het parlement mobiliseerde zijn sympathisanten, de president stuurde de politie en het leger en liet tanks het parlement beschieten waarna het pleit in het voordeel van Jeltsin werd beslecht. Westerse politieke leiders steunden het keiharde optreden van de Russische president die vastbesloten was de voormalige Sovjet-Unie te laten toetreden tot het wereldwijde kapitalisme.

Daarna begon de wilde uitverkoop van de enorme Russische staats eigendommen aan figuren die we later leerden kennen als ‘Russische oligarchen’. Nergens verliep de privatisering en de overgang naar een markteconomie zo ruw. Het Russische wildwestkapitalisme transformeerde het grootste land ter wereld in een staat waar geld nu de maat van alle dingen is. De communistische dictatuur is verdwenen – goddank, zeggen veel Russen nu – maar de sociale verschillen zijn kolossaal. De oligarchen beheersen de Russische economie en Poetin laat ze hun gang gaan. Poetin, de president die sinds het begin van de 21ste eeuw in Rusland de scepter zwaait en zich gesteund weet door een meerderheid van het parlement. Een krappe meerderheid nog maar, want in 2011 stemden heel veel Russen uit boosheid niet meer op Poetins partij, Verenigd Rusland, maar achtereenvolgens op de communisten, de sociaaldemocraten en de ultrarechtse nationalist. Die drie haalden samen waarschijnlijk meer dan 50 procent van alle stemmen. Alleen door grootscheepse manipulatie lukte het Poetins partij om het resultaat net om te draaien. Ik stond erbij, keek ernaar en schreef het op, als leider van de verkiezingswaarnemingsmissies van de Raad van Europa. Daarna braken ongekend grote protesten uit. De Russische regering – aangeslagen door de verkiezingsuitslag – stelde in rap tempo een aanzienlijk aantal wetswijzigingen voor aan het parlement, die volgende verkiezingen eerlijker en transparanter zouden moeten maken. Maar zover is het nog lang niet.

Dat komt mede doordat de Russische oppositie zwaar verdeeld is. Ultra-rechts, onder leiding van de onvervalste populist Zirinovski, maakt veel herrie en kabaal, maar steunt doorgaans braaf de wetsvoorstellen van Poetin. De buitenparlementaire oppositiewoerders zijn luidruchtig en populair bij westerse media

maar hebben niet veel binnenlandse steun. Veel Russen verbinden hen met de wilde Jeltsin-jaren, waarin massa's mensen hun baan, inkomen, huis en toekomst zagen verdampen, terwijl anderen hun zakken vulden. Tegenwoordige oppositieleiders als oud-premier Kasyanov en oud-vicepremier Nemtsov zijn populair bij Westerse journalisten, maar de meeste Russen moeten niets van hen hebben. Anders ligt dat bij de radicaal-linkse voorman Oedaltsov en Ruslands bekendste blogger, Navalny. De eerste is dapper van de partij bij alle demonstraties, als hij niet ergens opgesloten zit, de tweede scoorde deze zomer verrassend hoog bij de burgemeestersverkiezing in Moskou. Dit laatste weekeinde van oktober is Navalny, net als duizenden andere demonstranten, aanwezig op het Poesjkinplein. Ze eisen dat eerder gevangen gezette demonstranten, de bemanning van het Greenpeaceschip en de zangeressen van Pussy Riot vrijkomen. Demonstreren in Rusland, het hoort er tegenwoordig bij – en dat is vooruitgang. Of het veel indruk maakt, is echter de vraag. Daarvoor lijkt het geheel te verdeeld te zijn.

De parlementaire oppositie bestaat uit sociaaldemocraten en communisten. Hun relatief grote fracties steunen Poetin en zijn partij vaak niet. Maar zij missen de macht om hun alternatieven door te zetten. En over die alternatieven verschillen ze dan ook weer van mening. De communisten vertrouwen de sociaaldemocraten niet, en die laatsten vinden de communisten conservatieven die te veel dromen over terugkeer naar de Sovjet-Unie. In de lente was ik te gast op het communistische congres, en dit keer was ik uitgenodigd bij de sociaaldemocraten. En het klopt, de communisten hebben wel een erg zware hang naar vroeger, terwijl de sociaaldemocraten zich in de afgelopen jaren niet echt hebben laten zien als uitdagers van de macht, zich zelfs te vaak eraan hebben verbonden.

Tiny Kox in gesprek met Doemavorzitter Narysjkin, links van hem de Russische delegatieleider van de Raad van Europa Poesjkov.

Op het congres van Rechtvaardig Rusland – zo heten de Russische sociaaldemocraten – roept een afgevaardigde de partijleiding op meer afstand van president en regering te nemen en de socialistische uitgangspunten een prominenter plek te geven. Afstand nemen van Poetin betekent harder stelling nemen tegen zijn neoliberale politiek, die toestaat dat het aantal miljonaars en miljardairs blijft groeien, net als het aantal armen, waaronder een groot aantal werkende armen. Verschillende congresgangers wijzen op de achteruitgang van de gezondheidszorg, voor degenen die geen private zorg kunnen kopen. En op de onbetaalbaarheid van huisvesting en de groeiende verschillen in kansen op goed onderwijs. Ze spreken er schande van dat de duivel ook in hedendaags Rusland altijd op dezelfde hoop schijnt en constateren dat het ongeloof van gewone mensen op een betere toekomst almaar groter wordt.

Dezer dagen roept premier Medvedev de Russen op meer respect te hebben voor rechterlijke uitspraken, omdat een modern land niet zonder kan. Maar vooraleer de meeste Russen daartoe bereid zijn, zal de regering zelf zijn handen van de rechtspraak af moeten trekken. En zelf ook meer respect moeten tonen voor andere elementen van een moderne rechtsstaat, zoals een vrij verkiezingsproces

en de mensenrechten, zaken waar Rusland zich als lidstaat van de Raad van Europa weliswaar aan gebonden heeft, maar feitelijk weinig boodschap aan heeft. Homo's kunnen erover meepraten. Hun manifestaties worden verstoord en hun rechten ingeperkt. Rusland nu is een door en door conservatief land, waar westerse verworvenheden snel als decadentie worden beschouwd. De door Rusland gearresteerde bemanning van de Artic Sunrise merkt ook dat onafhankelijke rechtspraak geen gegeven is in Rusland. Hun protestactie tegen Russische gas- en olieboringen in de Poolzee werd door het Russische Openbaar Ministerie aanvankelijk als piraterij betiteld, goed voor een maximumstraf van 15 jaar. Sinds president Poetin liet weten dat hij dat overdreven vindt, volstaat de openbaar aanklager met vervolging wegens vandalisme – in Rusland overigens nog steeds goed voor een maximumstraf van 7 jaar. Maar de straf kan ook veel lager uitvallen, als het Kremlin dat wil. Nog een voorbeeld van de gebrekkige rechtsstatelijkheid van Rusland: wie de Nederlandse diplomaat Onno Elderenbosch in zijn appartement molesteerde, is nog onbekend. Maar door Russen die ik tref wordt direct een link gelegd met de eerdere arrestatie van een Russische diplomaat in Den Haag. Dat gebeurde tegen internationale verdragsregels in, ongeacht de vraag

of de man in kwestie zich had misdragen. Oog om oog, hoor ik in Rusland zeggen. Bedenklijk.

Onlangs was voorzitter Naryszkin van de Russische Staatsdoema – vertrouweling van president Poetin – te gast in de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa in Straatsburg. Ik had hem daarvoor uitgenodigd tijdens een eerder bezoek aan Rusland. In zijn toespraak noemde hij Ruslands lidmaatschap van Europa's grootste verdragsorganisatie van wezenlijk belang voor zijn land. Dat is vooralsnog winst. Er gaan echter ook stemmen in Rusland op die Europa de rug willen toekeren en willen inzetten op samenwerking met Aziatische landen, vooral met China. Je hebt dan in ieder geval geen gedoe met mensenrechten, rechtsstaat en democratie. Het pleit is nog lang niet beslecht. Het kan nog alle kanten op met Rusland.

Tiny Kox is een frequent bezoeker van Rusland, als leider van verkiezingswaarnemingen en voorzitter van de linkse fractie in de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa. Aan deze mensenrechtenorganisatie nemen 47 Europese landen deel, onder de paraplu van het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens.

EEN ONVOORWAARDELIJK BASISINKOMEN VOOR IEDEREEN

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Archief Ad Planken

Volgens Ad Planken, voorzitter van Vereniging Basisinkomen, moet op termijn iedere Nederlandse burger een onvoorwaardelijk basisinkomen krijgen. Het Europees burgerinitiatief dat momenteel loopt, ziet hij als een stap in de goede richting.

Als we spreken over het basisinkomen, waar hebben we het dan eigenlijk over en wie zouden ervoor in aanmerking moeten komen?

‘Wij hanteren als Vereniging Basisinkomen de definitie zoals die geformuleerd is door het *Basic Income Earth Network* (BIEN), waar wij bij aangesloten zijn. Een basisinkomen is een vast (maand-)inkomen, dat de overheid aan iedere burger verstrekt of garandeert zonder daar voorwaarden bij te stellen. Het heet basisinkomen omdat het net genoeg is om van rond te komen. Wie een hoger inkomen wil, blijft aangewezen op andere bronnen zoals inkomsten uit arbeid.’

Het idee van een basisinkomen is niet nieuw. Kunt u iets vertellen over de geschiedenis ervan?

‘Het idee als zodanig is inderdaad al erg oud. De vijftiende-eeuwse schrijver Thomas More deed in zijn boek *Utopia* al het voorstel om diefstal te voorkomen door dieven een vast salaris te geven in plaats van te straffen. Een tweede belangrijke figuur voor het idee van een basisinkomen was de Engels-Amerikaanse filosoof Thomas Paine (1737-1809 –red.). Hij stelde dat ieder mens evenveel recht had op het gebruik van de aarde. Om een einde te maken aan de oneerlijke verdeling van grond stelde hij voor om heffingen op grondbezit in te voeren, om vervolgens elke burger een even groot deel van de opbrengsten te geven. Vanaf het begin van de twintigste eeuw is het begrip basisinkomen daadwerkelijk geïntroduceerd, in Nederland door de econoom Jan Tinbergen. Na de Tweede Wereldoorlog begon het idee van een basisinkomen aan een opmars,

vooral in Denemarken en Nederland. In de jaren tachtig bereikte de aandacht in Nederland een hoogtepunt. In 1985 adviseerde de Wetenschappelijk Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) de invoering van een gedeeltelijk basisinkomen, een advies dat helaas niet door de regering werd opgevolgd. In 1987 werd vervolgens de Stichting Werkplaats Basisinkomen opgericht door de Voedingsbond FNV, het CNV en de PPR (een van de voorlopers van Groen-Links). Deze Werkplaats Basisinkomen ging in 1991 op in de Vereniging Basisinkomen (VBi).’

Wat is het doel van uw vereniging?

‘Onze doelstelling is om de invoering van het basisinkomen te bevorderen. Het is wel belangrijk om te vermelden dat wij een *onvoorwaardelijk* basisinkomen willen, want andere verenigingen vullen het begrip basisinkomen anders in. Aanvankelijk was de VBi vooral een debatclub waar druk gediscussieerd werd, maar nauwelijks campagne gevoerd. Sinds een paar jaar zijn we bezig om een meer activistische koers te varen. We zoeken nadrukkelijk samenwerking met economen en andere deskundigen die ons willen helpen om op wetenschappelijke en begrotings-technisch verantwoorde wijze een stappenplan te formuleren om het onvoorwaardelijk basisinkomen op termijn te kunnen invoeren. Daarnaast werken we ook steeds meer internationaal samen met netwerken die zich net als wij sterk maken voor een onvoorwaardelijk basisinkomen. Zo zijn we erin geslaagd om het Europees burgerinitiatief voor een Onvoorwaardelijk Basisinkomen bij de Europese Commissie te registreren (zie kader –red.). Dit initiatief geeft ons een mooie mogelijkheid om campagne te voeren. Vooral de laatste maand begint deze zijn vruchten af te werpen, omdat steeds meer mensen interesse krijgen voor het basisinkomen en de petitie tekenen.’

Wat zijn de voordelen van een onvoorwaardelijk basisinkomen?

‘Dat zijn er vele. In de eerste plaats kun je door de invoering van een onvoorwaardelijk basisinkomen de regelgeving aanmerkelijk vereenvoudigen, omdat sociale uitkeringen en de daarbij horende bureaucratie niet langer nodig zijn. Daarnaast zorgt het voor armoedebestrijding en verbetering van de sociale zekerheid. Ten derde geeft het onvoorwaardelijk basisinkomen je soevereiniteit over je eigen leven. Vanaf je jeugd heb je financiële zekerheid en je bent vrijer om je hart te gaan volgen. Ook geeft het je een betere onderhandelingspositie ten opzichte van je werkgever, omdat je niet meer elk werk hoeft te accepteren. Daardoor kun je betere arbeidsomstandigheden eisen. Bovendien ben je niet meer totaal financieel afhankelijk van je partner. Een ander argument is dat je minder hoeft te werken, waardoor er weer meer banen vrijkomen voor mensen die nu zonder werk zitten. Je krijgt dus een herverdeling van de arbeidsmarkt. Bijkomend voordeel is dat je door minder te werken minder stress hebt. Ten slotte

Het Europees Burgerinitiatief voor een Onvoorwaardelijk Basisinkomen (EBI-OBi) is op 14 januari 2013 door de Europese Commissie geregistreerd. Tot 14 januari 2014 hebben de organisatoren de tijd om binnen de Europese Unie 1 miljoen handtekeningen of steunbetuigingen op te halen. Bij dat aantal is de Europese Commissie verplicht dit initiatief grondig te bestuderen en een hoorzitting te organiseren in het Europees Parlement. Sinds 1 juli nemen 22 lidstaten deel aan dit initiatief. Daarvan moeten minimaal 7 lidstaten het aantal vereiste steunbetuigingen binnen hebben. Op dit moment hebben Kroatië en Slovenië hun quotum gehaald. Ruim 120.000 Europese burgers hebben de petitie inmiddels ondertekend. Voor meer informatie zie: basisinkomen.eu

zullen mensen meer oog voor hun natuurlijke leefomgeving krijgen, wanneer ze verzekerd zijn van een vast inkomen.'

Dit klinkt allemaal prachtig, maar hoe ga je het basisinkomen financieren?

'Een deel van het basisinkomen hebben we al in de vorm van alle uitkeringen die er zijn, heel veel controle-instanties en overbodige bureaucratie zullen verdwijnen. Volgens de berekeningen in ons stappenplan zal de overheid voor de invoering van het onvoorwaardelijk inkomen 24 miljard euro méér moeten uitgeven aan sociale lasten dan nu. Dat kan gefinancierd worden door een mix van bezuinigingen op de algemene staatsuitgaven, een extra toptarief inkomstenbelasting, een verhoging van de ecotax, verhoging van de btw en de invoering van een Tobinbelasting op financiële transacties. Wel zul je altijd moeten nagaan wat de gevolgen van een verhoging zijn. Een hogere btw betekent immers dat de koopkracht voor de consument vermindert. Dit verlies zul je op een andere manier moeten compenseren. Bij de financiering van het basisinkomen zul je dus heel nauwkeurig moeten uitwerken wat de voor- en nadelen voor de verschillende betrokkenen zijn. Zo ver zijn we nu nog niet.'

Een veelgehoord kritiekpunt is dat mensen minder geneigd zullen zijn om te gaan werken als ze een basisinkomen ontvangen. Wat vindt u hiervan?

'Daar ben ik het niet mee eens. Er zijn genoeg voorbeelden waaruit blijkt dat de meeste mensen niet minder gaan werken als ze dat niet meer zouden hoeven. Zo waren de inwoners van een Belgisch stadje financieel onafhankelijk, nadat zij een enorme geldprijs in de loterij *Win for your life* hadden gewonnen, maar de meesten bleven toch gewoon werken. Door de invoering van het onvoorwaardelijk basisinkomen zullen bijstandsgerechtigden ook niet meer gediscrimineerd worden, omdat iedereen hetzelfde inkomen krijgt.'

Zijn er voorbeelden van landen waar het basisinkomen is ingevoerd?

'Ja, die zijn er zeker. In de Verenigde Staten en Canada is of wordt er mee geëxperimenteerd, maar ook in landen als Namibië, Oeganda en India. Vooral India is een mooi voorbeeld van een geslaagd experiment. In september 2012 is hier met hulp van econoom en medeoprichter van BIEN, Guy Standing, op het platteland een pilot gestart met een overdrachtsinkomen (vergelijkbaar met een basisinkomen). Dat werd gefinancierd uit subsidies van UNESCO. Uit deze pilot, die wetenschappelijk is onderzocht, kwam naar voren dat de gezondheid van de betrokkenen beter werd, er meer

Ad Planken (1946) is sinds 2011 voorzitter van de Vereniging Basisinkomen, die zich inzet voor een onvoorwaardelijk basisinkomen voor iedereen.

In **Zwitserland** wordt binnenkort een referendum gehouden over het voorstel om alle volwassen inwoners een basisinkomen te geven. Een groep activisten is erin geslaagd om binnen 18 maanden meer dan 100.000 handtekeningen te verzamelen. In het Zwitserse voorstel gaat het om een maandelijks inkomen van 2.500 frank, omgerekend 2.030 euro, wat iets meer is dan het Zwitserse minimumloon.

SP EN HET BASISINKOMEN

SP-Tweede Kamerlid Paul Ulenbelt: 'Een onvoorwaardelijk basisinkomen is een sympathiek idee, maar ook niet meer dan dat. Socialisten vinden dat iedereen zijn bijdrage moet leveren aan de maatschappij. Dat wij produceren en diensten leveren voor een ander en die ander voor ons. Alleen op die manier kunnen we een samenleving in stand houden en verbeteren. Die bijdrage lever je naar vermogen. Het onvoorwaardelijk basisinkomen gaat niet uit van die bijdrage. Als je genoeg neemt met het basisinkomen hoef je niet meer bij te dragen aan het geheel. Om die reden is het basisinkomen er nooit gekomen. Wie er beter over nadenkt moet de vraag beantwoorden hoe hoog dat basisinkomen dan moet zijn. Genoeg om niet dood te gaan is te weinig om van te leven. In Nederland kennen we een basisinkomen: de AOW. Maar voor wie wel kan werken is een basisinkomen niet nodig. Zij hebben recht op werk en een fatsoenlijk loon. En als zij niet kunnen werken door werkloosheid of arbeidsongeschiktheid hebben ze recht op een uitkering die meer is dan genoeg om niet dood te gaan. Voor wie niet kan werken hebben we een basisinkomen: de (te lage) bijstand. De strijd moet niet gaan over een basisinkomen ja of nee, maar om een fatsoenlijk inkomen voor wie wel wil maar niet kan bijdragen aan de samenleving. Het argument dat een basisinkomen een vereenvoudiging van de sociale zekerheid zou zijn gaat niet op. De meeste uitkeringen zijn gerelateerd aan je laatste loon. Je werk verliezen door werkloosheid of arbeidsongeschiktheid en dan aangewezen zijn op een basisinkomen is een grote achteruitgang.'

kinderen naar school gingen, het aantal ondernemingen toenam en vrouwen onafhankelijker werden van mannen. Dit experiment was zo'n succes dat de Indiase regering nu aan het bestuderen is hoe ze het basisinkomen in het hele land kunnen invoeren. In Brazilië is onder Lula in 2003 daadwerkelijk een basisinkomen in de wet opgenomen. Dit project heet *Bolsa Familia*. Dit basisinkomen is wel voorwaardelijk, want families komen alleen in aanmerking als hun kinderen naar school gaan en worden ingeënt. Dankzij *Bolsa Familia* hebben miljoenen Braziliaanse families de ergste armoede achter zich gelaten en het project verspreidt zich inmiddels als een olievlek over Zuid-Amerika.'

Tot slot: waarom zouden wij als SP het idee van een onvoorwaardelijk basisinkomen moeten steunen?

'Ik kan eigenlijk geen reden bedenken waarom de SP het basisinkomen niet zou steunen. Het sluit immers prima aan bij de socialistische gedachte van gelijkheid voor iedereen. Ook zou het de sociale zekerheid enorm verbeteren.'

PASSIEVE DEMOCRATIE

Tekst: Merijn Oudenampsen Foto: Archief Merijn Oudenampsen

Merijn Oudenampsen.

Nederland heeft een morrend volk. Het politieke vertrouwen bevindt zich al tijden op een laag niveau. Sinds het aantreden van het kabinet-Rutte-Asscher echter, heeft de onvrede zich verder uitgebreid. Een peiling van het onderzoeksbureau TNS NIPO uit september dit jaar, meldt zelfs een historisch dieptepunt. Slechts 13 procent van de respondenten gaf aan vertrouwen in het huidige kabinet te hebben. Nog niet eerder was het vertrouwen in een zittende regering zo laag, aldus het peilingbureau.

De huidige politieke situatie kenmerkt zich door een bijzondere combinatie van omstandigheden. Er is sprake van een economische crisis, verergerd door een straf bezuinigingsbeleid, waardoor bij velen het inkomen, de hypotheek of de sociale voorzieningen onder druk zijn komen te staan. Deze economische problematiek valt samen

met een politieke legitimiteitscrisis, af te meten aan de afnemende populariteit van de aloude middenpartijen en de toenemende schommelingen in het stemgedrag. De logische verwachting is dat deze twee factoren samen leidden tot politieke onrust en instabiliteit. De straten, pleinen en parken blijven echter opvallend leeg. Waar in andere Europese landen mensen in groten getale de straat

opgaan, zien we in Nederland een opmerkelijke afwezigheid van protest en strijd. Wat kan deze passiviteit verklaren?

Politieke passiviteit wordt al lange tijd als een onlosmakelijk onderdeel gezien van het Nederlandse politieke systeem. Een klassieke studie uit 1968 van de politicoloog Arend Lijphart, *Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek*, zag het zelfs als een kernvoorwaarde voor het functioneren van het politieke stelsel: “een grote mate van politieke passiviteit van de massa – passiviteit, onverschilligheid, en ook trouw aan en respect voor de leiders in de eigen zuil.” Deze passiviteit werd door Lijphart – en vele van zijn tijdgenoten – als een positieve eigenschap gezien. Het stelde elites in staat om effectief te besturen in een sterk verdeeld land. Nederland was tot in de jaren zestig namelijk een sterk gefragmenteerde samenleving, waar protestanten, katholieken, socialisten en liberalen voornamelijk in eigen kring verkeerden, de zogenaamde zuilen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de bestuurlijke cultuur die zich in Nederland ontwikkeld heeft zich er expliciet op richtte, passiviteit in stand te houden.

Veel is natuurlijk veranderd sinds die tijd. De zuilen zijn grotendeels verdwenen, en daarmee tevens de loyaliteit aan de drie grote partijen (CDA, PvdA, VVD) die het lange tijd voor het zeggen hebben gehad in Nederland. De media zijn een belangrijker rol gaan spelen, waardoor de beslotenheid van voorheen gedeeltelijk is verdwenen. De bestuurlijke cultuur die uit de verzuiling is voortgekomen, lijkt echter nog steeds door te werken. Lijphart identificeerde een aantal politieke spelregels die hij als sleutel zag voor politieke elites om het volk passief en het land beheersbaar te houden. Veel van deze spelregels maken nog steeds deel uit van de huidige politieke cultuur, zij het soms in gewijzigde vorm. De belangrijkste regel is dat politiek zich zoveel mogelijk moet beperken tot het

besturen: politiek moet zakelijk, pragmatisch en resultaatgericht zijn. We zien het nog steeds terug in een voorkeur voor een zeer technische benadering van politiek. We hoeven alleen maar te denken aan de vele televisiedebatten waar politici aan de tand worden gevoeld over de details van de financiering van deze of gene beleidsmaatregel. Een retorische traditie, zoals bijvoorbeeld in de Verenigde Staten, ontbreekt noodzakelijkerwijs in Nederland. Alles wat niet in de nauwe bandbreedte valt van wat pragmatici als acceptabele politiek zien, wordt denigrerend afgedaan als populisme of ‘politiek voor de Bühne’ (een veelzeggende uitdrukking: alsof de democratie geen publiek, geen toeschouwers kan verdragen).

Onderdeel van deze politieke cultuur, zo stelde Lijphart, is dat de belangrijkste besluiten zoveel mogelijk achter gesloten deuren genomen worden, buiten het bredere publiek om. Dit is de welbekende achterkamertjespolitiek, die telkens weer naar voren komt bij formatie- en crisismomenten. Partijen zijn er in Nederland ook niet op gericht de eigen achterban te mobiliseren; het omgekeerde is eerder het geval. In de toelooop naar het Sociaal Akkoord was bijvoorbeeld in de kranten te lezen dat een van de doelstellingen van het overleg was, te voorkomen dat mensen de staat op zouden gaan. Waar in andere landen demonstraties als een uiting van een gezonde democratie worden gezien, ziet men deze in Nederland juist als een bedreiging daarvan. Verder is het zaak, aldus Lijphart, dat ideologische tegenstellingen zoveel mogelijk gedepolitizeerd en geneutraliseerd worden. Dit aan de ene kant door politiek controversiële kwesties te verbergen achter zeer complexe en technische bestuurstaal. Aan de andere kant door uitbesteding van besluitvorming aan onafhankelijke experts, parlementaire commissies, de rechterlijke macht (juridisering) of de economie (economisering).

VALS DUALISME

Meer over de politieke apathie die de Nederlandse bestuurscultuur genereert, vinden we bij Hans Daalder, door velen de grondlegger van de Nederlandse politicologie genoemd.

Zijn inaugurele rede van 1964, *Leiding en lijdelijkheid in de Nederlandse politiek*, is een nog immer ongeëvenaarde analyse van de Nederlandse politieke cultuur. Daalder beschrijft een ingesloten regententaliteit, gereproduceerd binnen bepaalde families, of via de conformerende druk die universiteiten en bestuurlijke departementen op nieuwkomers uitoefenen. Het gefragmenteerde karakter van de verschillende 20e-eeuwse emancipatiebewegingen, (socialisten, katholieken, kleine luyden) heeft ertoe geleid dat deze democratiseringsbewegingen eerder deel zijn gaan uitmaken van de bestaande politieke cultuur, dan er daadwerkelijk oppositie tegen te voeren. Dit heeft geleid tot een bijzondere vorm van dualisme. De verschillende emancipatiebewegingen richtten zich in het parlement op getuigenispolitiek (het verkondigen van de waarden van de eigen achterban, zonder daadwerkelijk over te gaan tot effectieve politieke organisatie om deze waarden te realiseren), en namen genoeg met een sterk gereduceerde invloed op het regeringsbeleid. Het idee van de regering als een neutraal gegeven, boven alle partijen verheven, bleef daardoor in gebruik. Dit ten voordele van “quasi neutralistische stromingen” en wat Daalder de “geheel kleurloze middenstof” noemt, “nuances op het politieke spectrum die de traditionele regenten en vele nieuwe bureaucraten exacter pasten dan de nieuwe bevolkingsgroepen, die tot politieke bewustheid kwamen”.

Een vergelijkbare vorm van dualisme zien we op dit moment plaatsvinden, waarbij de wetenschappelijke bureaus van bijvoorbeeld GroenLinks of de PvdA een getuigende positie innemen, terwijl de partijleiding tot de “quasi neutralistische stromingen” behoort (Derde Weg sociaaldemocraten als Bos, Asscher en Samsom, liberale GroenLinksers als Halsema en Sap) of de “geheel kleurloze middenstof” (Dijsselbloem komt in gedachten). De verkiezingscampagnes zijn even het moment, waarop de partijleiding kleur bekend en de contrasten flink aanzet. Om vervolgens snel weer over te gaan tot de kleurloze orde van de dag. In het beste geval is er sprake van onreali-

seerbare maar oprechte politieke intenties, die richting geven aan de onderhandelingen in de regeringsformatie. In het slechtste geval is er een dubbele ideologische boekhouding: een uitgesproken partijprogramma, en een eigen (onuitgesproken) veel gematigder agenda van de partijtop. De laatste situatie – de campagne van de PvdA in 2012 is een goed voorbeeld – kan nog het beste beschreven worden als een uitgekende vorm van kiezersbedrog.

Dit valse dualisme en de veelal technische taal waarin de complexe regeerakkoorden worden gegoten, leidt volgens Daalder tot een zeer onoverzichtelijke situatie. Het gevolg is dat de kiezer het spoor bijster raakt en het gevoel heeft dat zijn/haar stem weinig verschil maakt. Zolang het centrisme onder bestuurders samengaat met een economische hoogconjunctuur, zolang er veel te verdelen valt, resulteert het in de typische Nederlandse houding: “tevreden zijn op een ontevreden manier”. Is dat niet het geval, dan kan “een balorig extremisme paradoxaal de onverwachte keerzij zijn van een centristische satisfactie”. Wie een blik op de peiling werpt, en de positie van de PVV daarin beziet, begrijpt de hedendaagse relevantie van deze waarschuwing. Het balorig extremisme op rechts is een symptoom van de zwakte van institutioneel links, dat uit verlangen naar politieke respectabiliteit – om deel uit te maken van de bestuurscultuur – gefaald heeft om publieke krachten te mobiliseren en collectieve actie te genereren. In tegenstelling tot rechts, dat traditioneel weinig te verliezen heeft bij een passief, ontevreden electoraat, heeft links een geloofwaardig alternatief nodig voor de status quo, wil zij niet het onderspit delven. Voor links is het belangrijk om de Nederlandse bestuurscultuur beter te leren begrijpen – en zich daartoe te leren verhouden – om deze te kunnen veranderen. Voor de SP, een partij die actief buitengesloten wordt door de bestaande, centristische cultuur in politiek en media, geldt dat nog meer.

VERKIEZINGEN OF LOTING

Tekst: Arjan Vliegenthart

Onze democratie verkeert in crisis en het houden van verkiezingen staat een effectieve en representatieve ordening van onze samenleving in de weg. Met deze stevige stellingname probeert de Belgische auteur David van Reybrouck een discussie los te maken, over de wenselijkheid van het houden van verkiezingen in een samenleving die in toenemende mate zo geïndividualiseerd is dat bijna per definitie geen band tussen kiezer en gekozene meer mogelijk is.

In plaats van het regelmatig houden van verkiezingen pleit Van Reybrouck ervoor beslissingen te laten nemen door burgers die door loting voor een korte periode worden aangesteld. Daarmee wordt voorkomen dat de afstand tussen parlementariërs en burgers te groot wordt en dat de eersten zich te veel richten op hun verkiezing in plaats van op het algemeen belang.

PAMFLET

Tegen Verkiezingen leest als een pamflet en zo is het ook bedoeld. De scherpe stellingname van Van Reybrouck maakt het boek bijzonder toegankelijk en dwingt de lezer tot nadenken. En hoewel Van Reybrouck de vinger meermaals op de zere plek legt, is het de vraag of hij de juiste schuldige aanwijst voor de problemen die hij identificeert. De crisis van onze democratie ligt toch vooral in het feit dat burgers over heel veel zaken die hen aangaan niets te zeggen hebben. Een andere manier om volksvertegenwoordigers aan te wijzen, helpt daarbij niet.

ZEGGENSCHAP VAN BURGERS

Vooropgesteld, het vernauwen van de democratie tot het incidenteel houden van verkiezingen is inderdaad funest voor een democratische samenleving. Niet voor niets begon de discussie binnen de SP over democratisering van economie en samenleving met de breed gedragen vaststelling dat de zeggenschap van burgers over hun

eigen leven op dit moment onvoldoende is; omdat belangrijke zaken in de samenleving, zoals de economie, maar ook de volkshuisvesting, het onderwijs en de ruimtelijke inrichting van ons land onvoldoende ruimte bieden voor burgers om zelf vorm te geven aan hun leven. En niet voor niets is het adagium van de SP 'geen fractie zonder actie', omdat politiek activisme verder gaat dan alleen de volksvertegenwoordigende instellingen. Het is dan ook terecht dat Van Reybrouck zich teweer stelt tegen de gedachte dat 'democratie' en 'verkiezingen' synoniemen zijn. Democratie is veel meer en gaat niet alleen om de procedure waarmee wij het bestuur in ons land organiseren. Het gaat, veel breder, om de zeggenschap die burgers hebben over de politieke, sociale en economische ordening van de gemeenschap waarin zij leven. De zeggenschap daarover bestrijkt als het goed is veel meer dan de mogelijkheid om eens in de zoveel tijd volksvertegenwoordigers te mogen kiezen. Het is echter de vraag of de kritiek van Van Reybrouck op verkiezingen als zodanig terecht is. Burgers lopen namelijk helemaal niet zo te hoop tegen verkiezingen of de uitslag daarvan. De afname in de opkomstpercentages bij landelijke en gemeentelijke verkiezingen zijn de afgelopen decennia in Nederland gering. Bij de parlamentsverkiezingen van 1971, de eerste verkiezing na het afschaffen van de opkomstplicht, kwam 79,1 procent van de kiesgerechtigden naar de stembus. In 2012 was dat 74,6 procent. Sterker nog, bij verkiezingen die er echt toe doen, zoals de laatste Provinciale Statenverkiezingen waarbij indirect het voortbestaan van

Rutte I op het spel stond, kwamen juist meer mensen stemmen dan in de verkiezingen daarvoor.

Tegelijkertijd lijkt de kiezer zich wel degelijk van het belang van bepaalde verkiezingen bewust. Verkiezingen voor volksvertegenwoordigende organen die ver van de burger staan, zoals de Provinciale Staten en het Europees Parlement, trekken minder mensen dan verkiezingen voor de Tweede Kamer en de gemeenteraad. Klaarblijkelijk is de kiezer dus wel degelijk in staat om voor zichzelf te bepalen of hij verkiezingen belangrijk vindt of niet.

PROBLEEM LIGT BIJ POLITICI

De waargenomen weezin bij burgers bij het huidige politieke stelsel ligt dan ook niet bij de verkiezingen, maar bij wat er daarna gebeurt. En het is maar zeer de vraag of burgers nu onredelijker en ongeduldiger geworden zijn dan vroeger. Nog steeds lijken de meeste mensen goed te begrijpen dat voor regeren compromissen nodig zijn. De vraag is alleen of politici na de verkiezingen nog herkenbaar en aanspreekbaar willen zijn op datgene wat zij eerder hebben beloofd. Het probleem ligt dan ook veel meer bij politici dan bij de wijze van kiezen.

David van Reybrouck
Tegen Verkiezingen
Uitgeverij: De Bezige Bij
ISBN: 9789023474593
Prijs: € 14,90

KARL MARX, PROFEET VAN DE ACTIE

Tekst: Ronald van Raak Foto: Rupert Ganzer / flickr CC

'Is er diep inzicht voor nodig om te begrijpen dat met de levensverhoudingen van de mensen, met hun maatschappelijke betrekkingen, met hun maatschappelijk bestaan, ook hun voorstellingen, zienswijzen en begrippen, in één woord ook hun bewustzijn zich wijzigt? Wat bewijst de geschiedenis van de ideeën anders dan dat de geestelijke productie zich met de materiële vervormt? De heersende ideeën van een tijd waren altijd slechts de ideeën van de heersende klasse.'

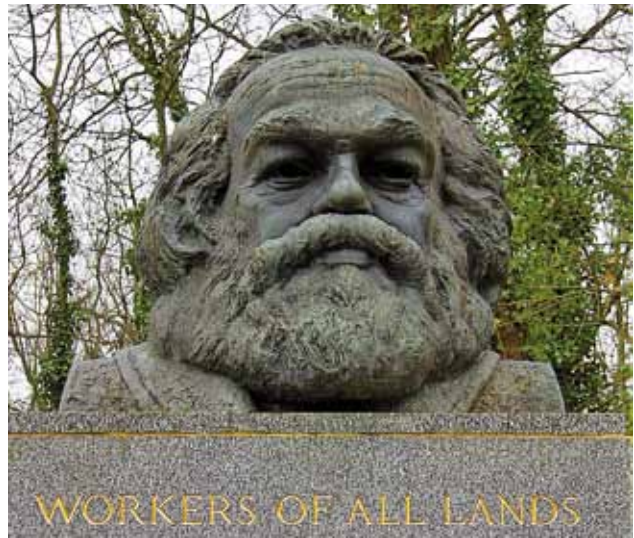
Deze woorden komen uit Het Communistisch Manifest (1848) van Karl Marx. Dit was een gelegenheidswerk, dat verscheen op verzoek van de Duitse arbeidersvereniging in Londen. Maar het groeide uit tot een bijbel voor het socialisme, met eindeloze exegeses over wat de profeet wel of niet kan hebben bedoeld. Niet iedere socialist hoeft een marxist te zijn, maar iedere linkse politicus moet wel blijven nadenken over het manifest, om te zien wat wij hier nu nog van kunnen leren.

Marx bestudeerde de wetmatigheden in de economie, in de hoop een toekomstige revolutie te kunnen voorspellen. Daarbij stuitte hij echter op een lastig dilemma. De organisatie van de economie bepaalt in belangrijke mate hoe mensen denken, in een kapitalistische economie hebben burgers een kapitalistische mentaliteit. Als je de economie wilt veranderen, moet eerst het bewustzijn van mensen veranderen, dat echter is gevormd door de bestaande economische verhoudingen.

Het manifest is bijzonder actueel, Marx leert ons veel over de huidige crisis. Die is niet het gevolg van onafwendbare economische wetten, zoals veel liberalen ons willen doen geloven, maar veroorzaakt door besluiten van mensen. Bestuurders die alle ruime gaven aan de financiële markten, bankiers die zichzelf wilden verrijken en burgers die geloofden dat geld gratis was. Niet de wensen van de mensen, maar de wetten van de markt hebben dat beleid gedicteerd.

De kracht van het kapitalisme is volgens Marx dat het mensen tot kapitalisten maakt: 'Zij schept zich een wereld naar haar eigen beeld.' In een vrije markt worden mensen gestimuleerd om aan zichzelf te denken, met anderen de competitie aan te gaan en vooral te denken aan de winst op korte termijn. In zo'n economie is weinig ruimte voor gemeenschapszin, worden mensen niet gestimuleerd om samen te werken en is er weinig aandacht voor zekerheid en duurzaamheid.

Als bestuurders een beleid voeren van meer markt en eigen verantwoordelijkheid, bevorderen zij ook deze mentaliteit. Op deze manier wordt de logica van de markt een dictaat voor de samenleving. In de zorg geldt niet meer de gezond-

Graf van Karl Marx op Highgate Cemetery Londen.

heid van mensen, maar de winst voor ondernemers; onderwijzers worden niet meer afgerekend op de ontwikkeling van jongeren, maar op het aantal diploma's dat ze uitreiken; bankiers krijgen hogere bonussen als ze meer mensen failliet laten gaan.

De heersende mentaliteit wordt volgens Marx bepaald door de heersende klassen. De huidige crisis heeft negatieve gevolgen voor mensen aan de onderkant van de samenleving – steeds meer kinderen groeien op in armoede. Maar diezelfde crisis heeft positieve gevolgen voor mensen aan de bovenkant - Nederland heeft nu meer miljonaars dan ooit. Die groeiende tweedeling zou volgens Marx voor mensen een reden moeten zijn om in opstand te komen, maar dat gebeurt niet vanzelf.

De wereld verandert voortdurend. Sommige mensen zijn heel goed in staat om die veranderingen naar hun hand te zetten, maar de meeste mensen geloven niet echt dat zij dit kunnen. 'Ja, daar ben ik het mee eens, dat wil ik ook wel, maar dat gaat toch niet gebeuren. Want hier verandert toch nooit iets.' Als ik mensen vertel hoe wij de wereld willen veranderen, krijg ik vaak zo'n soort antwoord. Als mensen niet geloven dat zij invloed hebben, raakt dit het hart van onze democratie.

Dit is, denk ik, de taak van een socialistische partij: mensen bewust maken van de mogelijkheden om de samenleving te veranderen. Door zich te verenigen, samen actie te ondernemen en veranderingen af te dwingen. Daardoor veranderen mensen ook zichzelf: pas als we in actie komen gaan we ook echt geloven dat we dingen kunnen veranderen. Volgens Marx hebben we niets dan onze 'ketenen' te verliezen. Dat zijn in de eerste plaats de ketenen van ons bewustzijn.

DE ALGEMENE KINDERBIJSLAGWET

Tekst: Tijmen Lucie Foto's: Spaarnestad Photo / Hollandse Hoogtey

De invoering van de Algemene Kinderbijslagwet had heel wat voeten in de aarde. Er moest zelfs een ministerswisseling aan te pas komen om de wet door de Kamer gelooft te krijgen. Na verloop van tijd werd de wet zo uitgebreid dat iedereen die in Nederland werkt of woont recht had op kinderbijslag voor zijn of haar kinderen tot 18 jaar.

De eerste regeling voor kinderbijslag ontstond in Frankrijk, aan het einde van de negentiende eeuw. De bedoeling van deze regeling was om de inkomsten van gezinnen met lage inkomsten te vergroten, zonder de lonen te laten stijgen. Een volgende stap in de geschiedenis van de kinderbijslag was de invoering van de compensatiekassen in 1918, eveneens in Frankrijk. De redenering achter dit private initiatief was om het voordeel dat werkgevers hadden bij het aannemen van personeel zonder kinderen ongedaan te maken. In België ontstonden net als in Frankrijk na de Eerste Wereldoorlog de eerste compensatiekassen. Daar werd in 1930 tevens de Wet tot veralgemening van de kinderbijslag van werknemers van kracht, die werkgevers verplichtte om zich aan te sluiten bij een kinderbijslagfonds.

Ook in Nederland werd vanaf het begin van de twintigste eeuw gediscussieerd over de wenselijkheid van een nationale kinderbijslagregeling. In die tijd bestonden er wel wat incidentele regelingen voor kinderbijslag, zoals regelingen voor postambtenaren en later voor ambtenaren van rijk, provincie en gemeente. In 1920 aanvaardde de Tweede Kamer vervolgens het principe van een nationale kinderbijslagregeling. Toch zou het vanwege de economische neergang nog tot 1939 duren voordat er een wetsvoorstel werd ingediend. In 1941 trad de eerste Kinderbijslagwet dan eindelijk in werking. Deze wet was echter alleen van toepassing op werknemers in

loondienst en dus niet op de grote groep middenstanders en kleine zelfstandigen. De kinderbijslag werd vanaf het derde kind toegekend, omdat men ervan uitging dat het loon voldoende was voor het onderhoud van een gezin met twee kinderen. De financiering werd geregeld door een verplichte afdracht van premie door de werkgever.

Na de Tweede Wereldoorlog werd de kinderbijslag voor werknemers in loondienst tijdelijk uitgebreid naar het eerste en tweede kind. Door deze als tijdelijk bedoelde maatregel werd de ongelijkheid tussen gezinnen van loonarbeiders en zelfstandigen nog eens extra benadrukt. Vandaar dat in 1951 de Noodwet kinderbijslag kleine zelfstandigen tot stand kwam. Via deze wet kregen kleine zelfstandigen, met een inkomen onder een bepaalde grens, kinderbijslag vanaf het derde kind. Ook deze wet werd verlengd. Ondertussen werd er koortsachtig aan een definitieve regeling voor de kinderbijslag gewerkt. Maar door de voortijdige val van het kabinet-Drees IV (1956-1958) werd het wetsontwerp niet in de Kamer behandeld.

Hiermee was de Algemene Kinderbijslagwet zeker niet van het tafel, want die moest het paradepaardje worden van het kabinet-De Quay (1959-1963) – en dan met name van de Katholieke Volkspartij (KVP). Het kabinet nam het bestaande wetsontwerp over en de minister van Sociale Zaken en Volksgezondheid, Van Rooy, werd

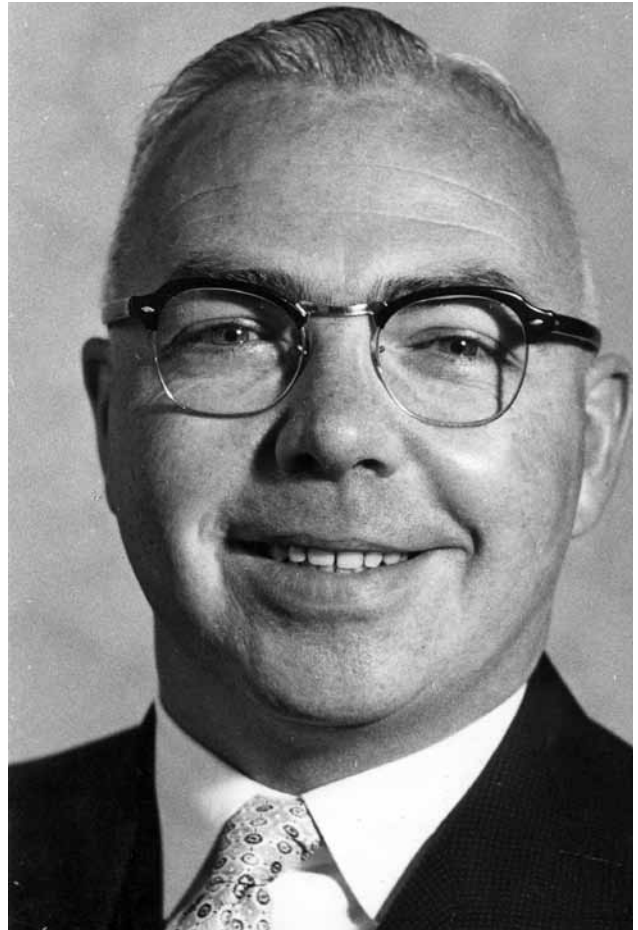
hiervoor verantwoordelijk. Van Rooy bleek echter niet de geschikte bewindspersoon om de wet door Kamer gelooft te krijgen. Er bestond tussen de verschillende politieke partijen namelijk grote verdeeldheid over het wetsontwerp, ook in de ministerraad. De discussie ging vooral over de vraag of de kinderbijslag al vanaf het eerste kind moest gelden of pas vanaf het derde kind. De raad besloot uiteindelijk om tijdens de behandeling van het wetsontwerp vast te houden aan het systeem van kinderbijslag vanaf het derde kind, waarbij de premie zou worden opgebracht door de werknemers. Zij zouden hiervoor direct gecompenseerd worden in hun loon. In de Kamer waren de meningen verdeeld, ook tussen de regeringspartijen (KVP, ARP, CHU en VVD). De KVP, ARP, PvdA en een enkel CHU-lid waren voorstander van een kinderbijslag vanaf het eerste kind, ook voor zelfstandigen. De VVD en het grootste deel van de CHU vonden dit net als het kabinet onaanvaardbaar. Er lag dus een zware taak voor de verantwoordelijk minister Van Rooy, want het was maar de vraag of zijn wetsvoorstel uiteindelijk een meerderheid in de Tweede Kamer zou halen. De minister stelde zich in het debat echter weinig welwillend en bevlogen op en hij kreeg veel kritiek te verduren. Hij weigerde de hulp van zijn collega's te accepteren en zijn verdediging van de Kinderbijslagwet was ronduit zwak. In slechts negen minuten beantwoordde hij de gestelde vragen. Hij ging niet in op de kritiek en gaf geen duimbreed toe. Door zijn halsstarrige optreden was zijn positie onhoudbaar geworden. Premier De Quay was in zijn dagboek duidelijk over het optreden van de minister: 'Bepaald zeer slecht,

PARELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS

DEEL 13

Minister Van Rooy.

Minister Veldkamp.

en zo kort, dat de Kamer verontwaardigd en de critiek meedogeneloos was! Mijn inziens moet hij weg.' Aldus geschiedde. Van Rooy ruimde het veld en Veldkamp werd zijn opvolger. Veldkamp was als staatssecretaris van Economische Zaken nauw betrokken geweest bij de voorbereidingen van de ontwerp-Algemene kinderbijslagwet en leek de juiste man op de juiste plek. In het kabinet werd afgesproken dat Veldkamp met een compromis zou komen. Dit compromis hield in dat er een inkomensgrens voor zelfstandigen werd vastgesteld om daarmee de VVD en de CHU binnenboord te halen. De PvdA diende daarop een motie in die tot doel had om op basis van gelijkwaardigheid kinderbijslag voor zelfstandigen vanaf het eerste kind in de wet op te nemen. Deze motie was echter kansloos, nadat Veldkamp had gedreigd om op te stappen als het wetsontwerp niet zou worden aanvaard: '(...) wanneer het onderhavige wetsvoorstel niet tot wet zou worden verheven, dan zou daarmee een belangrijk desideratum op sociaal gebied niet tot stand kunnen komen, een desideratum waarover in Nederland jarenlang is gediscussieerd en dat

een grote rol heeft gespeeld in de jaren voordat het wetsontwerp in openbare behandeling is gekomen.' Uiteindelijk werd de Algemene Kinderbijslagwet op 12 december 1961 in de Tweede Kamer aangenomen met 84 stemmen voor en 47 tegen. In de Eerste Kamer was de stemverhouding 39 tegen 19.

De Algemene Kinderbijslagwet (AKW) betekende dat zowel werknemers in loondienst als zelfstandigen kinderbijslag kregen vanaf het derde kind. Daarnaast gaven de Kinderbijslagwet Loontrekkenden (KWL) en de Kinderbijslagwet Kleine Zelfstandigen (KKW) mensen in loondienst en zelfstandigen met een laag inkomen recht op kinderbijslag voor het eerste en tweede kind. De uitvoering van deze wetten lag in handen van de Sociale Verzekeringsbank. In 1980 werden de afzonderlijke kinderbijslagwetten samengevoegd tot één Algemene Kinderbijslagwet (AKW). Nadien werd de wet nog enige malen gewijzigd. Zo kwam er in 1995 een vast bedrag per kind, zodat een groot gezin geen extra voordeel meer opleverde. Voor die tijd werd het

bedrag per kind hoger naarmate het gezin groter was. In 2009 werd naast de kinderbijslag het kindgebonden budget ingevoerd, een inkomensafhankelijke toeslag om ouders met een laag inkomen tegemoet te komen in de kosten voor hun kinderen. Aanvankelijk was het huidige kabinet van plan om de kinderbijslag te verlagen tot het bedrag dat ouders nu krijgen voor de jongste kinderen. Momenteel neemt het bedrag dat ouders ontvangen toe naarmate hun kinderen ouder worden. Dit betekent dat ze voor kinderen onder de 6 jaar 70 procent van het basisbedrag voor kinderbijslag krijgen, van 6 tot 12 jaar 85 procent en van 12 tot 18 jaar 100 procent. Door het onlangs gesloten begrotingsakkoord 2014 tussen PvdA, VVD, D66, ChristenUnie en SGP is dit onzalige plan voorlopig van de baan. Wat wel een zinvol idee zou zijn, is om de kinderbijslag inkomensafhankelijk te maken. Daarmee zorg je er immers voor dat ouders met een laag inkomen wat extra's krijgen, terwijl ouders met een hoog inkomen ook prima met wat minder of zelfs zonder kunnen.

'IN ONS STRAATJE' ARMOEDE: GEZEUR OF REALITEIT?

Tekst: Claire Jansen en Rob Molenkamp

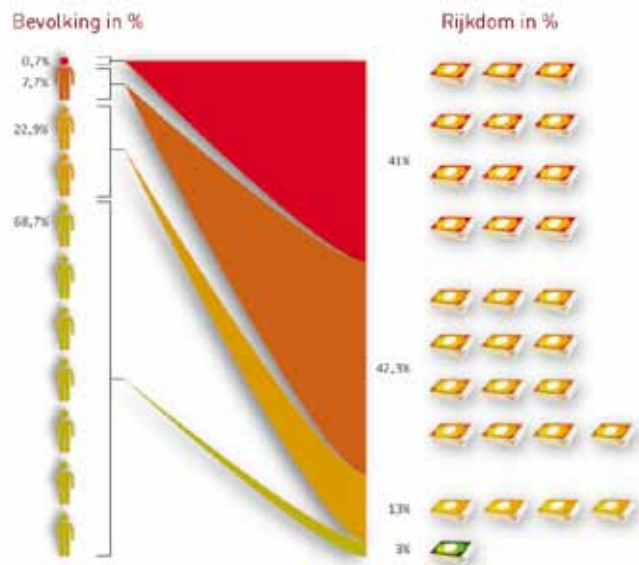
Door de economische crisis neemt armoede in Europa toe. Nederland is hierbij geen uitzondering, blijkt uit een recent verschenen rapport van het Rode Kruis. Huidig beleid van het kabinet-Rutte II zorgt ervoor dat de inkomensverschillen verder toenemen.

'Een vriend van mij is onlangs zijn baan verloren', vertelde Rutte tijdens de Algemene Beschouwingen in de Eerste Kamer. 'Hij kwam naar me toe en vertelde me dat hij van plan was een uitkering aan te vragen. Toen heb ik ook gewoon gezegd: ben je nou helemaal betoeterd, je bent gezond en hebt twee sterke handen. Je gaat maar gewoon werken, net als alle anderen.' Hij klonk trots. In zijn wereld kan iedereen gewoon werken. Vrienden spreek je streng toe, troost is voor watjes. Stel je voor: je staat je net af te vragen of je naar de voedselbank moet. Met tranen in je ogen vertel je je vrienden dat je gedwongen bent een uitkering aan te vragen. Wat doet je goede vriend? Die snauwt je af en zorgt dat je je nog waardelozer en onzekerder voelt.

Als je het rapport *Think Differently: Humanitarian impacts of the economic crisis in Europe* van het Rode Kruis leest, is dit geen uitzonderlijke situatie¹. De crisis in Europa is volgens de hulporganisatie niet enkel een economische, maar inmiddels ook een humanitaire crisis. Nooit was de werkloosheid in Europa zo hoog. Meer en meer mensen hebben moeite om rond te komen, niet alleen in Griekenland. Steeds vaker staan mensen voor de keuze: huur of eten. In heel Europa neemt het aantal mensen dat is aangewezen op voedselbanken toe. Zelfs een baan of uitkering hebben is nog geen garantie voor een leven boven de armoedegrens. Het Rode Kruis noemt deze ontwikkeling alarmerend.

Door de toenemende armoede neemt ook de behoefte aan geestelijke hulp toe. Uit het rapport komt naar voren dat landen onder geen beding mogen bezuinigen op de gezondheidszorg, gezien het feit dat leven onder de armoedegrens behalve honger en een slechte gezondheid ook veel stress en psychische klachten oplevert. Bezuinigingen op zorg kunnen leiden tot hoge financiële en persoonlijke kosten op de lange termijn, waardoor een uitweg uit de crisis wordt vertraagd of onmogelijk wordt. Sociale vangnetten moeten dus juist worden versterkt.

Nederland is geen uitzondering. Ook hier nemen de verschillen tussen arm en rijk toe en stijgt de werkloosheid. Volgens het Rode Kruis besteden veel mensen meer dan de helft van hun inkomen aan woonlasten. Deze conclusie komt overeen met andere onderzoeken. Zo becijferde RIGO voor de Woonbond dat 700 duizend huurders in Nederland te hoge woonlasten hebben. Onderzoeken van de universiteiten van Delft en Amsterdam geven eenzelfde beeld.

Bron: *Solidair*, weekblad van de Partij van de Arbeid (PVDA) in België, 17 oktober 2013.

Peter Mertens, voorzitter van de Belgische PVDA: 'Nederlanders leveren in deze crisis samen met Portugezen en Grieken het meest in. De lonen dalen in deze Europese landen het sterkst.' Wiemer Salverda, hoogleraar Arbeidsstudies van de UVA concludeert in het GINI-rapport over groeiende ongelijkheid in Nederland: 'De belangrijkste oorzaken voor de inkomensachteruitgang van de onderste 10 procent, zijn de versoberingen van de uitkeringen.' Salverda onderzocht niet alleen inkomensongelijkheid, maar ook de ongelijkheid van vermogens. De rijkste 10 procent van de Nederlandse huishoudens bezit 70 procent van de totale financiële vermogens, terwijl de onderste helft van de huishoudens geen vermogen heeft of juist schulden².

Jan Marijnissen sloeg begin november dan ook de spijker op zijn kop tijdens het debat met PvdA-voorzitter Spekman in Nieuwsuur: 'Als ik jou nou vertel dat vanaf 1977 de 10 procent armste mensen van Nederland er 30 procent op achteruit zijn gegaan, terwijl de 10 procent rijkste mensen er 25 procent op vóóruit zijn gegaan. Dan zijn die paar centjes die jullie de armen willen toewerpen als aalmoes een schijntje vergeleken met de half miljard die jullie de rijken schenken.'

1 Het rapport van het Rode Kruis is te vinden op www.ifrc.org/en/publications-and-reports/general-publications

2 De GINI-rapporten zijn te vinden op www.uva-aias.net/263#gini